

Linde van den Bosch
&
Ineke Wolfhagen

**DIAGNOSTISCHE WOORDEN-
SCHATTOETSEN VOOR
VOLWASSEN ALLOCHTONEN**

**diagnostische
toetsen
Nt2**

Momenteel ontwikkelt het Instituut voor Toetsontwikkeling (CITO) een Diagnostische Taaltoets voor Volwassen Allochtonen (DTVA). De DTVA maakt deel uit van het pakket Tweede-taalonderwijs op maat, een gerichte aanpak voor het onderwijs Nederlands als tweede taal aan volwassenen (verschenen in januari 1988). De DTVA bestaat uit een verzameling toetsen op lexicaal, morfologisch, syntactisch en tekstueel niveau. In dit artikel wordt ingegaan op de toetsen die op lexicaal niveau ontwikkeld zijn: de woordenschattoetsen. Deze toets heeft tot doel om bij volwassen allochtonen, die het Nederlands slecht of matig beheersen, na te gaan waar de problemen zitten, zodat daaraan binnen het T2-onderwijs extra aandacht besteed kan worden. Het pakket Tweede-taalonderwijs op maat biedt hiervoor lessuggesties en remediërend materiaal.

Inleiding

Door het CITO zijn toetsen ontwikkeld om de woordenschat in het Nederlands van volwassen allochtonen vast te stellen. In eerste instantie zijn deze toetsen bestemd voor gebruik binnen de nascholings- en applicatiecursussen Nederlands voor allochtone leerkrachten, maar de toets kan wellicht een bruikbare functie vervullen binnen andere vormen van T2-onderwijs aan volwassenen.

De opzet van de DTVA is gebaseerd op het model van Levelt & Kempen (1976). Het model dat hieraan ten grondslag ligt is schematisch weergegeven in de figuur op pagina 9.

De DTVA zal zowel receptieve als produktieve toetsen bevatten op lexicaal, morfologisch, syntactisch en tekstueel niveau. Wanneer de beschikbare tijd het toelaat, zullen er ook toetsen op fonologisch niveau ontwikkeld worden. In dit artikel worden uitsluitend de toetsen besproken, die op lexicaal niveau ontwikkeld zijn: de woordenschattoetsen.

Allereerst geven wij aan hoe deze woordenschattoetsen tot stand zijn gekomen. Vervolgens zal ingegaan worden op de scoring en de wijze waarop de resultaten geïnterpreteerd dienen te worden. We besluiten met enkele opmerkingen over de voortgang van de toetsontwikkeling.

Het taalvaardigheidsmodel dat ten grondslag ligt aan de Diagnostische Taaltoets Volwassen Allochtonen (DTVA)

Fonologische vaardigheden	► receptief:	Welke klanken worden onderscheiden?
	► productief:	Welke klanken worden geproduceerd?
Lexicale vaardigheden	► receptief:	Welke woorden worden begrepen?
	► productief:	Welke woorden worden actief gebruikt?
Morfologische vaardigheden	► receptief:	Welke regels m.b.t. woordvorming worden begrepen?
	► productief:	Welke regels m.b.t. woordvorming worden toegepast?
Syntactische vaardigheden	► receptief:	Welke regels m.b.t. zinsvorming en welke betekenisrelaties binnen zinnen worden begrepen?
	► productief:	Welke regels m.b.t. zinsvorming en welke betekenisrelaties binnen zinnen worden toegepast?
Tekstuele vaardigheden	► receptief:	Wat kan men aan teksten begrijpen?
	► productief:	Wat kan men aan teksten produceren?

Hoe zijn de woordenschattoetsen opgezet?

Er zijn woordenschattoetsen ontwikkeld op twee niveaus: een elementair niveau en een basisniveau. Elk niveau bevat twee toetsen: een toets om de receptieve beheersing van de woorden te kunnen vaststellen en een toets om de productieve beheersing van de woorden te kunnen vaststellen.

De onderscheiden niveaus corresponderen met een tweetal woordenlijsten die speciaal ontwikkeld zijn voor mensen die het Nederlands als vreemde taal leren. Het betreft de *Woordenlijst elementaire kennis* (Beermans & Beheydt 1983) en het *Basiswoordenboek Nederlands* (De Kleijn & Nieuwborg 1983).

De *Woordenlijst elementaire kennis* omvat 888 alfabetisch gerangschikte woorden en is bedoeld voor beginnende leerders van het Nederlands. De selectie van de woorden voor deze lijst is deels tot stand gekomen op basis van frequentietellingen (de woorden dienden minimaal 30 keer voor te komen op een willekeu-

rige verzameling van 100 000 woorden) en deels op basis van onderzoek naar welke woorden voor dagelijkse taalsituaties het meest noodzakelijk zijn.

Het *Basiswoordenboek Nederlands* omvat 2044 alfabetisch gerangschikte woorden. De auteurs van dit woordenboek gaven aan dat dit aantal aansluit bij wat, ook internationaal, gebruikelijk is bij cursussen en examens die zich bewegen tussen het beginners- en het gevorderden-niveau. Het *Basiswoordenboek* bevat woorden die in meerdere frequentietellingen een frequentie behalen van tenminste 5 op 100 000 woorden.

Daar het bij de beheersing van lexicale vaardigheden met name gaat om de semantiek, ofwel de betekenis van taal, zijn in de constructie van de woordenschattoetsen alleen de *inhoudswoorden* uit de beide genoemde woordenlijsten betrokken. Onder inhoudswoorden verstaan we zelfstandige naamwoorden, zelfstandige werkwoorden, adjectieven en bijwoorden die als adjectief gebruikt kunnen worden. Dit zijn namelijk de betekenisdragende

Tabel 1: De domeinen en categorieën, het totaal aantal inhoudswoorden per domein/categorie en enkele voorbeelden

Domein/Categorieën		Elementair niveau aantal voorbeelden	Basisniveau aantal voorbeelden
1	Personen/relaties	51 man, vrouw	92 persoon, vent
2	Leefmilieu/wonen	88 dorp, stad	79 provincie, streek
3	Basisbehoeften	72 eten, drinken	32 maaltijd, vrucht
4	Reizen/verkeer	30 vakantie, koffer	19 reiziger, verblijf
5	Werk/beroep/instellingen/ voorzieningen	31 werk, bakker	132 ingenieur, economie
6	Vrije tijd	29 sport, televisie	42 vereniging, kermis
7	Onderwijs/taal	81 school, leren	47 wetenschap, examen
8	Mens/lichaam/gezondheid	53 arm, been	164 lichaam, schouder
9	Oriëntering in plaats/ruimte	59 gaan, liggen	149 situatie, hoogte
10	Oriëntering in tijd	52 dag, uur	36 ochtend, verleden
11	Referentie	141 hout, kilo	362 vierkant, bepalen
Totaal		687	1154

woorden van een taal.

Functiewoorden, zoals bijvoorbeeld voegwoorden en voorzetsels, worden bij de toetsing van het lexicon buiten beschouwing gelaten. De kennis daarvan zal vastgesteld worden met taken op syntactisch niveau. De inhoudswoorden zijn onderverdeeld in twee groepen:

— *Specifieke inhoudswoorden*

Hieronder verstaan we woorden die in domeinen zijn onder te brengen doordat ze onderling sterk met elkaar samenhangen, bijvoorbeeld doordat ze allemaal met eenzelfde onderwerp of thema te maken hebben of doordat ze allemaal vaak in eenzelfde situatie gebruikt worden. De specifieke inhoudswoorden zijn op elk van de twee onderscheiden niveaus (elementair en basis) ingedeeld in acht *domeinen* (zie tabel 1). Opgemerkt dient te worden dat in domein 7, 'Onderwijs/taal', op elementair niveau naast woorden die voorkomen in de *Woordenlijst elementaire kennis* een aantal extra woorden is opgenomen. Dit leek ons wenselijk, omdat de toets in eerste instantie bedoeld is voor de bijscholing in de Nederlandse taal van allochtone leerkrachten in het basisonderwijs.

— *Algemene inhoudswoorden*

Hieronder verstaan we woorden die domeinoverstijgend zijn, dat wil zeggen woorden die binnen alle onderscheiden domeinen kunnen voorkomen. De algemene inhoudswoorden zijn op beide niveaus ingedeeld in drie *categorieën* (tabel 1). Binnen de domeinen en categorieën is op beide niveaus telkens weer een aantal subdomeinen en subcategorieën onderscheiden. In tabel 1 is een overzicht van de onderscheiden domeinen en categorieën opgenomen. Tevens staat per domein/categorie het aantal inhoudswoorden vermeld dat respectievelijk in de *Woordenlijst elementaire kennis* en het *Basiswoordenboek Nederlands* voorkomt. Ter illustratie zijn enkele voorbeelden van inhoudswoorden opgenomen.

Aangezien het om praktische redenen niet mogelijk is — en toetstechnisch ook niet noodzakelijk — om alle inhoudswoorden uit de beide woordenlijsten te toetsen, zijn er twee gestratificeerde steekproeven van woorden getrokken: één steekproef op elementair niveau en één op basisniveau. Ten behoeve van deze steekproeven is een overzicht samengesteld waarin alle inhoudswoorden zijn opgenomen.

Tabel 2: Woordenschattoetsen: het aantal te toetsen woorden per domein/categorie

Domein/categorie	Woordenschattoetsen				Totaal aantal
	1	2	3	4	
1 Personen/relaties	6	6	8	8	28
2 Leefmilieu/wonen	7	7	7	7	28
3 Basisbehoeften	7	7	6	6	26
4 Reizen/verkeer	5	5	5	5	20
5 Werk/beroep/instellingen/ voorzieningen	6	6	9	9	30
6 Vrije tijd	5	5	6	6	22
7 Onderwijs/taal	7	7	6	6	26
8 Mens/lichaam/gezondheid	6	6	10	10	32
9 Oriëntering in plaats en ruimte	6	6	9	9	30
10 Oriëntering in tijd	5	6	6	6	23
11 Referentie	9	9	12	12	42
Totaal	69	70	84	84	307

De inhoudswoorden zijn hierin geclassificeerd naar:

- niveau (elementair of basis);
- (sub)domein of (sub)categorie;
- woordsoort (zelfstandig naamwoord, werkwoord, bijvoeglijk naamwoord).

Per niveau zijn alle domeinen en categorieën in de *steekproef* relatief evenredig vertegenwoordigd. Dit betekent dat uit grotere domeinen en categorieën ook meer woorden getoetst worden dan uit kleinere domeinen en categorieën. Per domein of categorie worden minimaal vijf woorden receptief en vijf woorden productief getoetst. Dit minimum-aantal is vereist om ook per domein of categorie een betrouwbare uitspraak te kunnen doen over de beheersing van de receptieve en productieve woordenschat. Doordat de inhoudswoorden op twee niveaus zijn ondergebracht en doordat per niveau van ieder domein en iedere categorie een representatief aantal woorden is opgenomen in de woordenschattoetsen, is het niet alleen mogelijk om per niveau een algemene uitspraak te doen over de receptieve en productieve woordenschatbeheersing, maar kan hierover ook per domein/categorie een uitspraak worden gedaan. Dit levert voordelen op voor de concrete inrichting van het onderwijs. Veel methodes Nederlands voor volwassen allochtonen zijn namelijk thematisch opgezet. De door ons ge-

vormde domeinen zijn in een aantal gangbare methodes terug te vinden. Dit verhoogt de praktische bruikbaarheid van de woordenschattoetsen binnen het onderwijs.

Beschrijving van de woordenschattoetsen

Op elementair niveau worden er 139 woorden getoetst, waarvan 69 receptief (woordenschattoets 1) en 70 productief (woordenschattoets 2). Op basisniveau worden er 168 woorden getoetst, waarvan 84 receptief (woordenschattoets 3) en 84 productief (woordenschattoets 4). In tabel 2 is het aantal woorden vermeld dat per domein en categorie getoetst wordt.

De woordenschattoetsen 1 en 2 moeten mondeling én individueel worden afgenomen. Deze toetsen zijn namelijk bedoeld voor cursisten die de Nederlandse taal nog slechts in zeer geringe mate beheersen. Door de toets mondeling af te nemen wordt geen beroep gedaan op de leesvaardigheid in de tweede taal. De woordenschattoetsen 3 en 4 kunnen schriftelijk én groepsgewijs afgenomen worden. Deze toetsen vereisen namelijk dat de T2-leerder het Nederlands op elementair niveau beheerst. Bij de toetsen hoort een handleiding waarin de

richtlijnen voor afname, scoring en interpretatie uitvoerig beschreven zijn.

Er zal in het navolgende gedeelte een korte karakterisering van de vier woordenschattoetsen gegeven worden.

Woordenschattoets 1

Met deze toets wordt nagegaan, of de receptieve woordenschat op elementair niveau in voldoende mate beheerst wordt. In totaal bestaat deze toets uit 69 opgaven. Met iedere opgave wordt de kennis van de cursisten van een woord getoetst. De te toetsen woorden worden in zinnen aangeboden. Elke opgave bestaat uit een aanbiedingszin met daarbij drie afbeeldingen. De docent leest de zin voor en de cursist moet aanwijzen welke afbeelding het best bij de zin past. De taak wordt voorafgegaan door enkele voorbeelden. De aanbiedingszinnen zijn zeer eenvoudig geformuleerd. Het betreft uitsluitend enkelvoudige zinnen. Voor de antwoordmogelijkheden wordt gebruik gemaakt van afbeeldingen om ervoor te zorgen dat daadwerkelijk woordenschat getoetst wordt en geen beroep wordt gedaan op leesvaardigheid.

Ter illustratie volgt een opgave uit het domein 'Personen/relaties'.

Woordenschattoets 2

Met deze toets wordt nagegaan, of de cursist op elementair niveau over een voldoende productieve woordenschat beschikt. In totaal bestaat deze toets uit 70 opgaven. Voor elk van de acht onderscheiden domeinen is een themaplaat ontwikkeld. De woorden moeten aan de hand van deze themaplaten geproduceerd worden. Voor de toetsing van de woorden afkomstig uit de drie onderscheiden categorieën kon geen gebruik gemaakt worden van themaplaten, omdat de woorden binnen een categorie vaak weinig verwantschap met elkaar vertonen. Daarom is voor elk van deze woorden een afzonderlijke afbeelding gemaakt. De toets wordt voorafgegaan door enkele voorbeelden.

De docent stelt aan de hand van de platen en afbeeldingen vragen, waarop de cursist het beoogde woord dient te produceren. Indien de cursist niet exact het beoogde woord geeft, is het toegestaan om een nadere precisering te vragen, bijvoorbeeld: 'Ja, dat is een dier. Maar hoe heet dit dier?'

In de handleiding bij de toets zijn de vragen opgenomen, die de docent dient te stellen. Ter illustratie volgen enkele opgaven bij de themaplaat 'Reizen/verkeer' (domein 4) (verkleind opgenomen op pagina 13).

Instructie

De docent zegt: 'Hieronder ziet u drie plaatjes. Ik lees dadelijk een zin voor. U moet het plaatje aanwijzen dat het beste bij de zin past.'

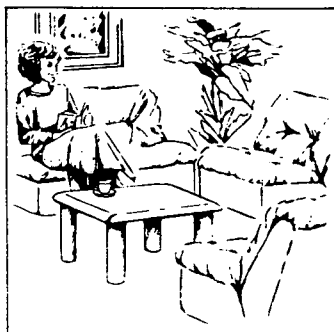
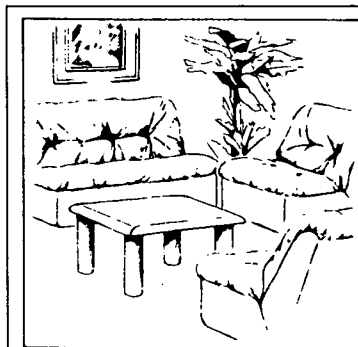
Er is *bezoek*.

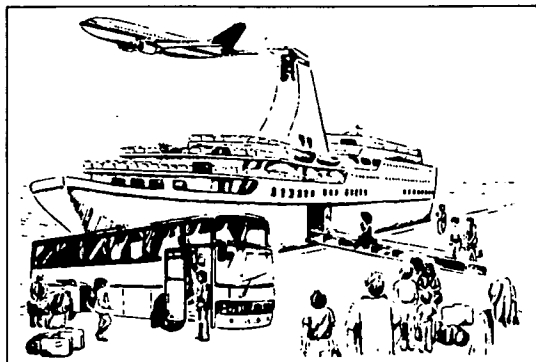
Instructie

De docent zegt:

- 1 Dit is een .....
- 2 Deze mensen gaan met het schip op .....

De docent wijst aan:
schip/boot
de mensen
op de kade

Woordenschattoets 3

Met deze toets wordt nagegaan, of de receptieve woordenschat op basisniveau in voldoende mate beheerst wordt. In totaal bevat deze toets 84 opgaven. Iedere opgave bestaat uit een aanbiedingszin, waarin het te toetsen woord is onderstreept. Iedere aanbiedingszin gaat vergezeld van drie zinnen. De cursist dient die zin te kiezen die de inhoud van de aanbiedingszin weergeeft. De toets wordt voorafgegaan door enkele voorbeelden. De zinnen zijn zeer eenvoudig geformuleerd. Er wordt uitsluitend gebruik gemaakt van eenvoudige zinnen. Met uitzondering van het te toetsen woord zijn bijna alle woorden (95%) afkomstig uit de *Woordenlijst elementaire kennis*. Er mag verondersteld worden, dat de woorden op elementair niveau beheerst worden.

Ter illustratie volgen twee opgaven afkomstig uit het domein 'Personen/relaties'.

Instructie

De docent zegt: 'Iedere opgave bestaat telkens uit een zin. Eronder staan nog drie zinnen A-B-C. Kijk welke zin hetzelfde betekent. Let goed op de betekenis van het onderstreepte woord.'

Fred ziet de ouders van Ilhan.

A Fred ziet de broer en zuster van Ilhan.

B Fred ziet de vader en moeder van Ilhan.

C Fred ziet de opa en oma van Ilhan.

Zij hebben een gast.

A Zij hebben bezoek.

B Zij hebben familie.

C Zij hebben persoonlijkheid.

Woordenschattoets 4

Met deze toets wordt nagegaan, of de cursist over een voldoende produktieve woordenschat beschikt op basisniveau. In totaal bestaat deze taak uit 84 opgaven. Iedere opgave bestaat uit één of twee korte zinnen, waaruit steeds een woord is weggelaten. De eerste lettergreep van het woord of, indien een woord slechts uit één lettergreep bestaat, de eerste twee letters van een woord staan echter wel vermeld. De cursist moet het woord noteren dat het beste in de zin past én met de betreffende letters begint. De toets wordt wederom voorafgegaan door enkele voorbeelden.

De zinnen zijn zodanig geconstrueerd, dat, mits de beginletters gegeven zijn, het te toetsen woord het beste in de zin past. In geval er meerdere antwoorden (semantisch en syntactisch) correct zijn, wordt dit vermeld in de handleiding. Bij de beoordeling worden spel fouten die het woordbeeld niet ernstig verstoren buiten beschouwing gelaten.

Ter illustratie volgen enkele opgaven uit het domein 'Personen/relaties'.

Instructie

De docent zegt: 'In de volgende zinnen is op de plaats van de streep een woord weggelaten. De letters waarmee het woord begint, zijn wel gegeven. U moet het woord zoeken dat met de gegeven letters begint én dat goed in de zinnen past.'

- 1 Dit ge bestaat uit zes mensen: vader, moeder en vier kinderen.
- 2 Ben ligt in het ziekenhuis. Zijn vader en moeder gaan hem iedere dag op.
- 3 Ayse probeert telefonisch con met Frits op te nemen.

Scoring en interpretatie

Scoring

Bij elke woordenschattoets hoort een scoreformulier. Het scoreformulier is een hulpmiddel om de antwoorden van de cursisten ordelijk te noteren en een score te berekenen. Op het scoreformulier staan de te toetsen woorden per domein/categorie vermeld. De docent noteert achter elke opgave of het antwoord van de cursist al dan niet correct is. Door het aantal goede antwoorden per domein/categorie te tellen, verkrijgt men de score per domein/categorie. De totaalscore per toets wordt verkregen door de scores van de verschillende domeinen/categorieën te sommeren. Uiteindelijk resulteert dit in een 12-tal scores per woordenschattoets:

- 8 domeinscores;
- 3 categoriescores;
- 1 totaalscore per toets.

Interpretatie

De woordenschattoetsen zijn een hulpmiddel om vast te stellen of de cursist op elementairen/of basisniveau over een voldoende receptieve en produktieve woordenschat beschikt. Wanneer één of meerdere scores onvoldoende zijn impliceert dit dat de woorden uit de betreffende domeinen/categorieën onvoldoende beheerst worden en de cursist (extra) onderwijs nodig heeft. Om vast te stellen, of een score al dan niet voldoende is moet er een criterium zijn op grond waarvan deze beslissing genomen wordt. In principe moet de cursist alle opgaven goed hebben, wil van beheersing gesproken kunnen worden. Meestal zijn we met iets minder tevreden. De cursist kan een fout hebben gemaakt door slordigheid of door een vergissing. Als richtlijn hanteert men bij diagnostische toetsen dan ook vaak het 80%-criterium (Warries 1979). Dat betekent

dat de cursist 80% van de opgaven (bijvoorbeeld acht van de tien) correct moet beantwoorden, wil men van beheersing spreken. Op het scoreformulier staat bij elke toets een diagnoseschema. Hierin staat voor elk(e) domein/categorie het aantal opgaven en de criteriumscore vermeld. De docent noteert per domein/categorie de door de cursist behaalde scores en geeft aan of de score al dan niet voldoende is. De docent wordt hierdoor tot een gerichte aanpak van het onderwijs in staat gesteld.

In het voorgaande is getracht een indruk te geven van de uitgangspunten van de Diagnostische Taaltoets Volwassen Allochtonen en in het bijzonder van de woordenschattoetsen. Om een indicatie te krijgen van de kwaliteit van de woordenschattoetsen zijn ze ter beoordeling aan een tiental vakdocenten Nederlands voorgelegd. Het betrof docenten die cursussen Nederlands verzorgen voor allochtone leerkrachten. Daarnaast zijn de woordenschattoetsen afgenomen bij ongeveer 30 allochtonen van de genoemde cursussen. Op basis van de commentaren van de docenten en de resultaten van de cursisten zijn de toetsen bijgesteld en definitief vastgesteld. In het najaar van 1987 is de Diagnostische Taaltoets Volwassen Allochtonen op grote schaal afgenomen ten behoeve van de normering en validering. Naast de woordenschattoetsen zijn toen ook de toetsen op morfologisch, syntactisch en tekstueel niveau afgenomen.

Het ligt in de bedoeling dat het onderwijsveld begin 1988 over het pakket *Tweede-taal-onderwijs op maat* kan beschikken. Het pakket zal naast de DTVA ook voorzien zijn van lessuggesties en remediërend materiaal dat is ontwikkeld door medewerkers van het Werkverband Taal en Minderheden van de Katholieke Universiteit Brabant.

Literatuur

Beek, S. van der & M. Knaapen *Leermiddelen Nederlands als Tweede taal; een beschrijving van leerinhouden van methodes Nederlands als tweede taal voor volwassenen* TILL-papers nr. 103, Tilburg, Katholieke Universiteit Brabant, 1986

Beermans, F. & L. Beheydt *Woordenlijst elementaire kennis* 's-Gravenhage, Ministerie van O&W, 1983

Boogart, P.C. uit den *Woordfrequenties in gesproken en geschreven Nederlands* Utrecht, Oosthoek, Scheltema & Holkema, 1975

Els, van T. & T. Bongaerts e.a. *Applied linguistics and the learning and teaching of foreign languages* Groningen, Wolters-Noordhoff, 1984

Finocchiaro, M. & S. Sako *Foreign language Testing: a practical approach* New York, Regents Publishing Company Inc., 1983

Kleijn, P. de & E. Nieuwborg *Basiswoordenboek Nederlands* Groningen, Wolters-Noordhoff, 1983

Levelt, W. & G. Kempen 'Taal' in: Michon, J., E. Eykman & L. de Klerk (eds.) *Handboek der psychonomie* Deventer, Van Loghum Slaterus, 1976, pp. 492-523

Stolz, W. & M. Bruck *A project to develop a measure of English language proficiency* Arlington, Center for Applied linguistics, 1976

Verhoeven, L. & A. Vermeer 'Taalvaardigheid in het Nederlands bij allochtone kinderen' in: *Gramma* jrg. 8 (1984), nr 2, pp. 85-111

Warries, E. e.a. *Beheersingsleren; een leerstrategie* Groningen, Wolters-Noordhoff, 1979

Wesdorp, H. *Evaluatietechnieken voor het moedertaalonderwijs* SVO-reeks 42, 's-Gravenhage, Staatsuitgeverij, 1981

Woorden, woorden, woorden ... Themanummer *Levende Talen* december 1986